

1.1.10 Metakognice

Čtenářská zdatnost úzce souvisí s motivací ke čtení, čtenářskými zvyklostmi a metakognitivními dovednostmi, jejichž posilováním lze zlepšit úroveň čtenářské gramotnosti jedince. Bylo prokázáno,⁸ že zaujetí pro čtení a metakognitivní dovednosti (znalost čtenářských strategií a jejich využívání) lze rozvíjet výukou a vhodnou podporou žáků ve třídě.⁹ Předpokládá se, že když si žák osvojí strategie práce s textem, naučí se je bez větší námahy používat i bez pomoci učitele, a ke čtení pak přistupuje jako k problémovému úkolu, který vyžaduje strategické myšlení. V předcházejících šetřeních PISA se potvrdilo, že právě metakognice (schopnost jedince přemýšlet o vlastních čtenářských strategiích a cíleně je využívat) spolu se zaujetím pro čtení jsou silnými prediktory úrovně čtenářské gramotnosti, které mohou přispět ke zmenšení rozdílů mezi žáky.

1.1.11 Úlohy uvolněné ke zveřejnění

V rámci zveřejnění výsledků jsou v každém cyklu šetření zveřejněny vybrané testové úlohy, aby bylo možné blíže se seznámit s texty a typy testových otázek. Zbývající testové úlohy zůstávají utajeny, aby mohly být využity v dalších cyklech. Mohou tak být základem pro sledování vývojových tendencí v dovednostech žáků ve sledované oblasti. Vybrané úlohy a otázky z šetření PISA jsou dostupné ve veřejné databázi testů, která je součástí inspekčního systému elektronického testování InspIS SET (<https://set.csicr.cz>).

Z hlavního sběru dat PISA v roce 2018 máme k dispozici nový typ testové úlohy *Velikonoční ostrov*, která obsahuje soubor textů a sedm testových otázek zaměřených na různé čtenářské kognitivní procesy. U každé otázky je připojena informace o sledovaném čtenářském procesu a úrovni obtížnosti.

V příloze publikace uvádíme další dvě uvolněné testové úlohy *Slepičí fórum* a *Kravské mléko*, které byly žákům zadávány v rámci pilotního šetření v roce 2017.

1.2 Čtenářská gramotnost v ostatních doménách šetření PISA

Čtenářská gramotnost je důležitou součástí funkční gramotnosti a jedním ze základních předpokladů úspěšného získávání a zpracování informací v různých životních situacích a oblastech. V testových úlohách PISA z přírodovědné a matematické gramotnosti žáci rovněž pracují s relativně velkým množstvím textu a teprve na základě pečlivého čtení a porozumění informacím mohou získané poznatky využít k řešení či výpočtu úlohy.

Typická úloha šetření PISA je obvykle uvedena více či méně rozsáhlým textem, který často obsahuje tabulku, graf, obrázek nebo jiné nelineární prvky, s nimiž se žáci mohou setkat v běžném životě. Následuje soubor otázek, které se vztahují k textu a zkoumají určité téma. Někdy je mezi dílčí otázkou úlohy vložen další text, který rozvíjí nebo hlouběji vysvětluje její nosné téma.

1.2.1 Úlohy z přírodovědné gramotnosti

Úlohy z *přírodovědné gramotnosti* po žákovi například požadují, aby na základě porozumění informacím v textu vědecky vysvětlil určité jevy, popsal nebo vyhodnotil přírodovědný výzkum nebo interpretoval poskytnutá data i důkazy a vyvozoval z nich vlastní závěry. Jedná se o dovednosti, které dle Koncepčního rámce¹⁰ pro hodnocení přírodovědné gramotnosti člověku umožňují zapojit se do věcné debaty o přírodních vědách a technologiích. Informace o dovednostech testovaných jednotlivými otázkami uvolněných úloh jsou obsaženy v tabulkách¹¹ pod každou z nich. Výběr témat úloh zohledňuje zájmy žáků a situace z jejich života, neboť se týkají zdraví a nemocí, přírodních zdrojů, kvality a možnosti ohrožení životního prostředí nebo mezních oblastí vědy a techniky.

⁸ Viz Brozo, W. G., M. L. Simpson. (2007). *Content literacy for today's adolescents: Honoring diversity and building competence* (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall. Obdobně také Guthrie, J. T., A. Wigfield, W. You., (2012). Instructional contexts for engagement and achievement in reading. In S. L. Christensen, A. L. Reschly, C. Wylie (Eds.), *Handbook of research on student engagement* (s. 601–634). New York: Springer Science. doi:10.1007/978-1-4614-2018-7_29.

⁹ Viz též Guthrie, J. T., A. N. Ho, & S. L. Klauza. (2013). Modeling the relationships among reading instruction, motivation, engagement, and achievement for adolescents. *Reading Research Quarterly*, 48, s. 9–26. Případně Reeve, J. (2012). A self-determination theory perspective on student engagement. In S. L. Christensen, A. L. Reschly, C. Wylie (Eds.), *Handbook of research on student engagement* (s. 149–173). New York: Springer Science. doi:10.1007/978-1-4614-2018-7_7.

¹⁰ *Mezinárodní šetření PISA 2015: Koncepční rámec hodnocení přírodovědné gramotnosti*. (2017). Česká školní inspekce, Praha, s. 7. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-setreni/PISA/Methodika-setreni/Koncepcni-ramec-hodnoceni-prirodovedne-gramotnosti>.

¹¹ Tyto tabulky rovněž obsahují údaje o testované znalosti, kontextu a tematické oblasti či gramotnostní úrovni, již složitost otázky odpovídá. Pro bližší seznámení s vymezením přírodovědné gramotnosti v PISA 2015 viz příloha 2.